

Els canvis cap a nous models pedagògics poden comportar canvis en la competència lingüística de l'alumnat català?

Montserrat Sendra

CUSC—Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona

El món educatiu viu immers en una renovació pedagògica que canvia significativament les bases sobre les quals s'havia fonamentat el sistema educatiu fins a l'actualitat. Aquest canvi no només afecta els aspectes tecnològics, sinó que comporta un canvi profund en el rol del professor, en les activitats que es fan a l'aula i, en conseqüència, també en les interaccions entre alumnes i professors. Aquest apunt resumeix una recerca sobre l'impacte d'aquests canvis pedagògics en l'adquisició i l'ús de la llengua catalana¹, i es pregunta en quina mesura poden afectar els nivells finals de competència lingüística de l'alumnat i si caldria tenir més present l'aspecte lingüístic en la renovació pedagògica en marxa.

mots clau: sociolingüística educativa, renovació pedagògica, usos lingüístics escolars, competència lingüística

Introducció: un moment de canvi

L'educació es troba en un moment de transformació radical de les seves bases didacticopedagògiques. Després d'èpoques relativament estables dins de la vida escolar, la darrera dècada ha estat marcada per l'entrada d'una nova onada d'innovació educativa a les aules i el qüestionament de les metodologies que fins aleshores havien guiat la comunitat educativa. **Si el paper tradicional del docent havia estat el de ser centre de l'aula i far irradiador de coneixement, en l'actualitat el seu rol ha passat a ser d'acompanyant en l'aprenentatge dels alumnes**, en un

segon pla que busca donar tot el protagonisme als aprenents.

Aquest desplaçament de la posició del docent, d'una posició central a una posició més perifèrica, té òbviament conseqüències en l'àmbit lingüístic: si en el model tradicional d'ensenyament el mestre era qui portava el pes de la classe i monopolitzava l'ús de la paraula, amb poques intervencions dels alumnes, les noves metodologies fomenten l'ús de la paraula per part dels estudiants i un increment dels espais d'interacció en petit grups, en què sovint el docent hi és absent. **El mestre/professor, doncs, parla menys i els alumnes parlen més i parlen més entre ells**, fet que comporta l'emergència de nous usos lingüístics.

¹ La informació que s'exposa en aquest apunt prové de l'informe final del projecte *Llengua i escola: els usos lingüístics als centres educatius i el seu impacte sobre les competències lingüístiques de l'alumnat*, dirigit per F. Xavier Vila i Moreno, amb Josep Maria Artigal, Emili Boix, Llorenç Comajoan, Avel·lí Flors-Mas, Delfina Jovanovich, Xavier Mas i Montserrat Sendra com a equip investigador i finançat pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (EDU019/19/00001).

Noves metodologies i llengua

La renovació pedagògica dels anys vuitanta va importar la metodologia d'immersió de països amb llengües minoritzades similars al català, com és el cas del Quebec (Canadà). La semblança de les situacions sociolingüístiques i la problemàtica d'ensenyar la llengua a aprenents que no la tenien com a primera llengua feien que les metodologies poguessin aplicar-se sense pràcticament cap transformació, ja que el corpus teòric que hi havia al darrere era un corpus d'investigacions sòlides en llengües minoritzades.

La renovació pedagògica actual, en canvi, ha estat creada i pensada en societats en què la llengua no és una llengua minoritzada, sinó més aviat al contrari: en entorns on la llengua de l'escola és la llengua dominant a tots els nivells —per exemple, Finlàndia o Suècia. Així, la creació d'aquestes noves metodologies d'ensenyament no té tan present la qüestió lingüística, ja que resulta menys rellevant en el context on han estat ideades. Com a conseqüència, quan s'importa aquest nou tipus de pedagogia, sovint s'oblida el factor lingüístic que hi va associat, i s'aplica una proposta metodològica pensada per a una llengua dominant a una situació amb una llengua no dominant com és la catalana. En aquest sentit, algunes propostes de renovació pedagògica aplicades a l'ensenyament de llengües en contextos multilingües ja han començat a plantejar la necessitat d'incorporar la minorització lingüística com un factor que requereix modificacions de la pràctica docent (Cenoz i Gorter 2017).

Paral·lelament, la societat i el marc normatiu vigent exigeixen a l'escola un bon aprenentatge tant del català, del castellà, com de l'anglès per part

Il·lustració 1. Portada del díptic editat per la comissió promotora de la immersió lingüística a Santa Coloma de Gramenet el febrer de 1983. Font: elsaltodiario.com

dels alumnes —nivell B2 del Marc Europeu pel que fa al català i al castellà (i l'aranès a la Vall d'Aran), i nivell B1 d'anglès al final de 4t d'ESO (Departament d'Ensenyament 2018). **La millora del nivell de llengua hauria d'anar lligada també a aquesta renovació pedagògica**, tot i que en la seva concepció no en sigui el focus principal.

Objectius i preguntes de recerca

L'estudi, doncs, se centra en l'encaix entre les noves metodologies pedagògiques i les llengües minoritzades. Si **en l'anterior model els centres educatius intentaven compensar la dominància exterior del castellà per facilitar l'aprenentatge del català, en l'actualitat**, amb l'augment d'usos per part dels alumnes i amb la menor presència del mestre, **aquesta compensació podria quedar afectada**. Les diferents recerques dutes a terme al llarg dels anys ens demostren que perquè els alumnes aprenguin qualsevol llengua, no n'hi ha prou amb el coneixement

teòric, sinó que cal que hi hagi àmbits d'ús que permetin la pràctica i la col·loquialització de la llengua oral.

Com afecten tots aquests canvis pedagògics en l'adquisició i ús de la llengua catalana? Amb el nou model, hi ha canvis en el temps d'exposició al català dels alumnes? I en el temps de producció? La modificació dels usos lingüístics a l'aula pot modificar els nivells d'aprenentatge de les llengües escolars? Quin impacte tenen els usos lingüístics del docent en els usos lingüístics dels alumnes? La posició comunicativa del docent provoca modificacions en els usos lingüístics dels alumnes? Hi ha relació entre la implicació dels alumnes en la tasca d'aprenentatge i un major ús de la llengua catalana?

Metodologia

Les tècniques de recollida de dades que es van preveure van ser un qüestionari sociolingüístic anònim als alumnes, observacions qualitatives dels usos lingüístics, observacions quantitatives dels usos lingüístics, entrevistes als equips directius dels centres, coordinadors LIC i a una mostra d'alumnes. Per a la recopilació de les dades quantitatives, les unitats de mesurament seleccionades van ser les dades del context de l'observació,

Quant pesa un cigró? Quants cigrons hi ha dins d'un pot de vidre?

185 visualitzacions · 23 de març 2019

👍 1 🗨️ 0 COMPARTEIX DESA ...

Il·lustració 2. Una de les classes enregistrades analitzades en el marc del projecte. Font: YouTube

el marc temporal, el tipus de grup, el tipus d'activitat, la implicació de l'alumnat, l'ús de la paraula, les llengües de la interacció entre el docent i els alumnes i l'ús de la llengua entre els alumnes.

Inicialment, el projecte preveia fer observacions a les aules de diversos instituts, però el calendari previst va coincidir amb la publicació de la sentència dels líders independentistes i la situació (vagues, manifestacions...) va fer impossible dur a terme el treball de camp. Així doncs, per poder fer una prova pilot de la metodologia d'observació, es va analitzar una mostra de vídeos de classes gravades disponibles a Youtube —com per exemple, «[Quant pesa un cigró? Quants cigrons hi ha dins d'un pot de vidre?](#)» o «[Quants cigrons hi ha dins un pot de vidre? \(1r ESO\)](#)».

Conclusions provisionals

Al títol d'aquest apunt, ens preguntàvem si els canvis cap a nous models pedagògics podien comportar canvis en la competència lingüística de l'alumnat català. La recerca ha permès comprovar que, en efecte, **el canvi pedagògic comporta canvis en els usos lingüístics que podrien impactar, posteriorment, en els nivells de competència en llengua catalana de l'alumnat.** Concretament, podem resumir els resultats en set grans àrees:

1. **Es detecta una considerable diversitat metodològica de pràctiques docents** —des de classes més tradicionals, de caire frontal i controlades pels docents, fins a aules més horitzontals i participatives realitzades en petit grup amb altres companys en què l'alumnat guanya autonomia a l'hora de realitzar activitats. Les pràctiques docents no es produeixen en termes categòrics sinó que flueixen i es van

- transformant. Així, en qüestió de pocs minuts es pot passar d'una explicació magistral amb un sol parlant legitimat per intervenir a una classe absolutament disgregada en petits grups. També hi ha una distància considerable entre el disseny de les activitats i el seu resultat en la pràctica. Per exemple, el docent que intenta prendre part en una activitat de petit grup i la gestiona de manera absolutament frontal, quasi com un examen oral, o les explicacions magistrals en què els alumnes s'organitzen en petits grups i comencen a fer l'activitat mentre el docent encara està explicant a la pissarra. Tot plegat dificulta considerablement la classificació de les classes en categories tancades com frontal/horitzontal. Serà difícil parlar d'aules d'un tipus o un altre i sembla més recomanable plantejar l'anàlisi a partir de la successió d'episodis didàctics de tipus diferents.
2. **La figura del docent condiona, però no determina, les tries de llengua:** la presència del docent incentiva, de manera variable, l'ús del català entre els alumnes. El condicionament lingüístic del docent depèn, en gran part, de la seva posició en la interacció: el docent afavoreix molt més ús de català quan és el destinatari principal dels missatges que no pas quan és només un oient ratificat, és a dir, quan, tot i participar en una interacció, no és el destinatari principal dels missatges. No sembla pas que la presència del docent generi més ús de català quan no forma part de la interacció entre els alumnes.
 3. **Es percep un lligam entre la dimensió dels grups de treball i la llengua utilitzada.** Sembla que les intervencions dels alum-

nes en el gran grup tendeixen a ser més en català, mentre que les intervencions en petit grup tendeixen a ser més en castellà. Les metodologies d'immersió estaven pensades majoritàriament per al treball en gran grup. Es requereix, per això, més recerca sobre tècniques d'immersió en el treball en petits grups autònoms.

4. **Es perceben diferències interindividuals molt significatives pel que fa als usos lingüístics tant entre alumnes com entre docents,** però la impossibilitat de fer treball de camp en centres educatius no permet arribar a conclusions sobre les variables sociodemogràfiques i lingüístiques que podrien explicar aquestes diferències.
5. **És possible que s'estigui sobreestimant l'ús del català en les interaccions frontals.** Es detecten intervencions en castellà en interaccions frontals, tant per part dels alumnes —respostes en castellà a preguntes en català fetes pel docent, bromes o comentaris fora de l'activitat que s'està duent a terme, etc.— com, tot i que amb menys freqüència, per part del professorat —respostes a preguntes en castellà, per cridar l'atenció d'algun alumne, per recuperar el control de la classe, etc.
6. **El canvi cap a metodologies més horitzontals podria estar reduint l'exposició de l'alumnat al català.** Les observacions suggereixen que hi ha un lligam entre el canvi de metodologia d'ensenyament i una menor exposició a la llengua catalana per part dels alumnes. En els sistemes més tradicionals, basats en l'ensenyament frontal, el docent era qui produïa la major part del discurs de l'aula,

i el produïa majoritàriament en català. A mesura que s'avança cap a mètodes més horitzontals, en què prima la construcció de coneixement entre iguals i la interacció entre alumnes com a pilar fonamental de l'aprenentatge, són els alumnes els que porten el pes del discurs a l'aula. En aquesta nova situació, l'exposició a la llengua castellana augmenta i es redueix el temps d'exposició al català a l'aula.

7. **L'impacte dels canvis metodològics en els usos lingüístics per part dels alumnes, i de retruc, en la competència lingüística.**

En els mètodes d'ensenyament tradicional, les intervencions dels alumnes tenien majoritàriament el docent com a destinatari principal, i els estudis disponibles fins al moment indiquen que es produïen majoritàriament en llengua catalana, especialment en les primeres etapes d'escolarització. En els nous models que busquen la interacció i la construcció del coneixement entre iguals, el destinatari acostuma a ser un altre alumne. A primera vista, a les escoles amb menys presència de catalano-

parlants inicials, aquest fet pot estar fent augmentar considerablement l'ús del castellà per part dels alumnes en les seves interaccions en context educatiu.

Per tot plegat, la recerca aplicada sobre el model lingüístic educatiu hauria de ser capaç d'identificar **bones pràctiques docents que facin compatible la implantació de les noves tendències pedagògiques i didàctiques i el manteniment o l'increment de la producció en les llengües diana d'aprenentatge.**

Referències

CENOZ, Jasone; GORTER, Durk (2017). Minority languages and sustainable translanguaging: Threat or opportunity? *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 38(10) (901-912).

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (2018). *El model lingüístic del sistema educatiu de Catalunya: L'aprenentatge i l'ús de les llengües en el context educatiu multilingüe i multicultural*. Generalitat de Catalunya: Departament d'Ensenyament. <http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/monografies/model-linguistic/model-linguistic-Catalunya-CAT.pdf>

Com citar aquest apunt

SENDRA, Montserrat (2020). «Els canvis cap a nous models pedagògics poden comportar canvis en la competència lingüística de l'alumnat català?». *Apunts de sociolingüística i política lingüística* 16 (1-5). <https://cuscub.files.wordpress.com/2020/07/apunts-cusc-num-16-2020-mo-dels-pedagogics-i-compet-oral.pdf>

Editor

Avel·lí Flors-Mas

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Contacte

CUSC—Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona

Adreça: Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona

Telèfon: +34 93 403 7065

Adreça-e: cusc@ub.edu

Web: <http://www.ub.edu/cusc>

Twitter: @CuscUB

Facebook: @cuscub